

ΤΗ ΜΝΗΜΗ ΠΡΟΣΠΑΘΩ ΝΑ ΠΕΡΙΣΩΣΩ

■ Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, Υπεύθυνη των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη

Πέρασαν κιόλας 18 ολόκληρα χρόνια από την ίδρυση των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη που συντέθηκαν το 1995. Στόχος, να συγκεντρωθεί κάθε γραπτή, εικονογραφική και προφορική μαρτυρία για τη νεοελληνική αρχιτεκτονική και τους δημιουργούς της από τη σύσταση του ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα.

Οι παραμελημένες αξίες της αρχιτεκτονικών νεοτέρων χρόνων έγιναν ξαφνικά στοιχείο έρευνας και μελέτης, απαραίτητο στοιχείο για τη διάσωση, διατήρηση, αποκατάσταση και αναστήλωση των αρχιτεκτονικών μνημείων αλλά και κάθε κτιρίου που αν και δεν έχει χαρακτηριστεί ως «μνημείο» δεν παύει να είναι στοιχείο μνήμης ενός παρελθόντος που χάνεται ολοένα και με γρήγορους ρυθμούς.

Στο διάστημα των 18 χρόνων από την ίδρυση των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής έχουν συγκεντρωθεί πάνω από εκατό αρχεία αρχιτεκτόνων, από τα αρχεία των ακαδημαϊκών Δ. Πικιώνη, Σ. Κυδωνιάτη και Π. Μυλωνά, πολλών καθηγητών των αρχιτεκτονικών σχολών του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου και του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γνωστών και καταξιωμένων αρχιτεκτόνων του 19ου και του 20ου αιώνα, με έμφαση στη χρυσή περίοδο του μεσοπόλεμου μέχρι τα αρχεία λιγότερα γνωστών, αλλά όχι γι' αυτό και λιγότερο σημαντικών αρχιτεκτόνων, ακόμα και εμπειροτεχνών που όμως έπαιξαν έναν ουσιαστικό ρόλο στην ιστορία

της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής.

Δεκαοχτώ χρόνια συγκεντρώνοντας, καταγράφοντας ταξινομώντας και μελετώντας αρχιτεκτονικά αρχεία. Μια ολόκληρη ζωή. Δίπλα σ' αρχεία, λειτουργεί μια εξειδικευμένη βιβλιοθήκη που μεγαλώνει κι αυτή μέρα με τη μέρα, όπου μπορεί κανείς μαζί με γνωστά βιβλία, περιοδικά και λεξικά της αρχιτεκτονικής να βρει μικρά φυλλάδια, μονόφυλλα πολυγραφημένα και γενικά ένα σπάνιο και κάποιες φορές μοναδικό υλικό, που εντοπίζεται μέσα στα σχέδια, όπως π.χ. προκηρύξεις και κριτικές αρχιτεκτονικών διαγωνισμών συχνά εντελώς άγνωστων, εισηγητικές εκθέσεις σε πανεπιστημιακές εκλογές κλπ.

Δεν ξέρω αν στο μέλλον δημιουργηθεί κλάδος εξειδικευμένων αρχειονόμων – αρχιτεκτόνων που θα ταξινομούν άψογα και με μεθοδικότητα τα αρχεία, χάνοντας όμως-και ας με συγχωρέσουν οι αρχειονόμοι-τη χαρά του συλλέκτη, του ψαξίματος, του ποντικού της σοφίας. Ευγνωμονώ το θεό που εγώ ανήκω στην πρώτη γενιά που συνδυάζει τη συλλογή με την έρευνα και που την αρχειονόμηση (απολύτως απαραίτητη και πρωτεύουσα είτε το θέλουμε είτε όχι) την έχει βάλει σε δεύτερο επίπεδο. Ξέρω σφαλώς την τυπική διαδικασία της καταγραφής, την τήρηση του αρχειακού δεσμού κλπ., και είμαι σε θέση να τη διδάξω, αλλά είμαι εντελώς ακατάλληλη για να την πραγματοποιήσω, μιας κι όταν συναντήσω ένα τεκμήριο που με ανάβει ξεσπκάνομαι και ψάχνω να

βρω στοιχεία και πληροφορίες σ' άλλα αρχεία ή βιβλία.

Γιατί πώς να μην συγκινηθείς, όταν στο αρχείο του Αλέξανδρου Δραγούμη που παραλαμβάνεις και αρχίζεις να ταξινομείς, βρίσκεις τις απαντήσεις στα γράμματα του Ισαάκ Σαπόρτα που είχες βρει στο αρχείο του Σαπόρτα που είχε έρθει από την Ατλάντα κάποια χρόνια πριν... Πώς να μην αρχίσεις να ψαχουλεύεις, όταν στο αρχείο του Γιάννη Δεσποτόπουλου βρίσκεις την αλληλογραφία του με τον Κόπη Βασιλειάδη, σχετικά με το διαγωνισμό του Πνευματικού Κέντρου στην Αθήνα... Όταν συναντάς μικρά πρώτα σκιστάκια και σ' αυτά αναγνωρίζεις σημαντικά αρχιτεκτονικά έργα.

Ιδέες και πραγματικότητα

Πρώτες ιδέες που μετατράπηκαν σε πραγματικότητα. Πώς να μην μένεις έκπληκτος όταν ανακαλύπτεις πως ο Ορλάνδος το 1936 είναι αυτός που προσπαθεί με πάθος να εισάγει το μοντέρνο κίνημα στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, όταν το εκλογικό σώμα υποστηρίζει και τελικά ψηφίζει Αλέξανδρο Νικολούδη και δεν καταδέχεται καν να παρουσιάσει τους συνυποψήφιους του Νίκο Μητσάκη, Ιωάννη Αντωνιάδη, Βασίλη Κασσάνδρα και Πάτροκλο Καραντινό. Ας θυμηθούμε ότι την εποχή εκείνη το εκλογικό σώμα αποτελείται από εκλεκτορες όλων των σχολών του Πολυτεχνείου. Και μερικά χρόνια αργότερα το 1961 όταν εκλέκτορας στην εκλογή του Νίκου Εγ-

γονόπουλου αναρωτιέται «θα διδάξει ένας σουρρεαλιστής ακαδημαϊκόν σχέδιον αφού δεν πιστεύει σ' αυτό; Είναι σαν να βάζουμε το Ζαχαριάδη να διδάξη εθνοκοφροσύνη. Δεν πρέπει να κάμωμεν το λάθος να εισάγωμεν εις το Ίδρυμά μας τον σουρρεαλισμόν και μάλιστα βρυκολακισμένον!» Πρόκειται για τον Σόλωνα Κυδωνιάτη, καθηγητή της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών. Για να τον συμπληρώσει ο Άγγελος Προκοπίου εκφράζοντας τους φόβους του, «ότι το Πανελλήνιον θα πει ότι το Πολυτεχνείον απώλεσε την σοβαρότητά του. Τι θα πουν οι σπουδαστές; Τι θα σκεφθούν για τους καθηγητές τους; Το Πολυτεχνείον έχει υποχρέωσιν να διαφυλάξει την παράδοσιν της Ελλάδος». Και εκεί που δεν το περιμένεις, βλέπεις την απάντηση να έρχεται σκληρή από έναν από τους πιο αυστηρούς και συντηρητικούς καθηγητές της γενιάς μου, τον Κυπριανό Μπίρη, που επισημαίνει: «μόνον ημείς, οι αρχιτέκτονες καθηγητές της Αρχιτεκτονικής Σχολής είμαστε αρμόδιοι να κρίνουμε ποιος θα διδάξει αρχιτεκτονικό σχέδιο». Και τον Γιάννη Δεσποτόπουλο να προσθέτει: «Η πνευματική προσωπικότητα και το ανήσυχο συνθετικό πνεύμα του καθηγητή μπορεί να μεταδώσει δημιουργικά στοιχεία και ποιότητα. Αυτό είναι που ενδιαφέρει και πρέπει να ενδιαφέρει τη Σχολή».

Πώς να μην μείνεις άφωνος όταν διαβάζεις στην προκήρυξη για το διαγωνισμό της περιόχης του Ζαππείου στις αρχές της δεκαετίας

του '40 τη δυνατότητα της κατεδάφισης του Ζαππείου Μεγάρου ή της μετακίνησής (sic?) του, αν ο διαγωνιζόμενος το κρίνει απαραίτητο.

Αρχιτεκτονικά αρχεία και... ανασκαφή

Αναρίθμητα στοιχεία, αλλά καθαρά αρχιτεκτονικά, αλλά κοινωνικά, οικονομικά ή ακόμα και προσωπικά και ... αδιάκριτα προσωπικά. Η έρευνα στα αρχιτεκτονικά αρχεία μοιάζει λίγο με ανασκαφή. Ξεφυλλίζοντας τα βιβλία του Γιάννη Σακελλαράκη «Η ποιητική της ανασκαφής» και «Γεύση της προϊστορικής ελιάς» (στις εκδόσεις Ίκαρος και τα δυο) βρήκα τις παλιές μου υπογραμμίσεις του 2003 και 2005 και τις αντιγράφω εδώ «Ο συσχετισμός ίσως μίας αρχαιολογικής ανασκαφής (αντικαταστήστε τις λέξεις «αρχαιολογική ανασκαφή» με «αρχεϊακή έρευνα») με μια οποιαδήποτε αστυνομική υπόθεση, μπορεί να οφείλεται στο αινιγματικά άγνωστο που τις συνάπτει, αυτό που μάταια πασχίζει να αποκρυπτογραφήσει ο αρχαιολόγος (βάλτε αρχιτέκτων) κι ευτυχώς τα καταφέρνει με μεγαλύτερη επιτυχία μερικές φορές ο αστυνομικός ...»

«Την άσκηση της δικής μου παρατηρητικότητας ενίσχυσε πάντως το αθώο φαινομενικά βλέμμα της Μις Μάρπλ ... Προσπαθούσα, διαβάζοντας την Αγκάθα Κρίστι, ακολουθώντας το παρατηρητικό βλέμμα της Μις Μάρπλ να οξύνω την ισχνή μου παρατηρητικότητα» γράφει ο Σακελλάκης. Κι εγώ απλά προσυ-

πογράφω. Και συνεχίζει ομολογώντας, ότι «ο επιστήμονας ντρέπεται συχνά να ομολογήσει δημόσια πως δεν ακολούθησε δουλικά τις επιταγές της τρέχουσας επιστημονικής λογικής. Άθελά του ίσως ξεχνάει το δίδαγμα της ιστορίας κάθε επιστήμης, ότι και αυτές οι τρέχουσες επιταγές, θα αλλάξουν και ίσως ακόμη το σημαντικότερο ότι πάντοτε τα άλματα στην επιστήμη έγιναν μόνο με τη φαντασία κάποιων τολμηρών». Θα προσέθετα με κίνδυνο να παρεξηγηθώ, άλματα που οφείλονται στη φαντασία, τη διαίσθηση και την ενσυναίσθηση που ίσως να στηρίζεται απλά και μόνο σε μια μη συνειδητοποιημένη γνώση και όχι απαραίτητα στη θεία φώτιση. Αν και το πρόνομο να ανασύρεις από τη λήθη ιδέες και τεκμήρια είναι σίγουρα ευλογία της θείας χάριτος στον άνθρωπο.

Αρχιτεκτονικά αρχεία – αρχεία αρχιτεκτόνων. Εδώ και αρκετά χρόνια ζω και δουλεύω μέσα σ' αυτά και γι' αυτά. Οι χαρές που έχω βιώσει είναι αμέτρητες. Ίσως κάποτε γράψω αναλυτικά γι' αυτές. Σήμερα πήρατε μόνο μια μικρή γεύση. Και θα τελειώσω με τους στίχους του Δημήτρη Μωρέτη ενός αρχιτέκτονα, ενός δικού μας ανθρώπου:

*«Τη μνήμη προσπαθώ να περισώσω
Ως έσχατο δικαίωμα του είναι μας»*

